

สุนทรภู่ต้องเคยไปลังกา

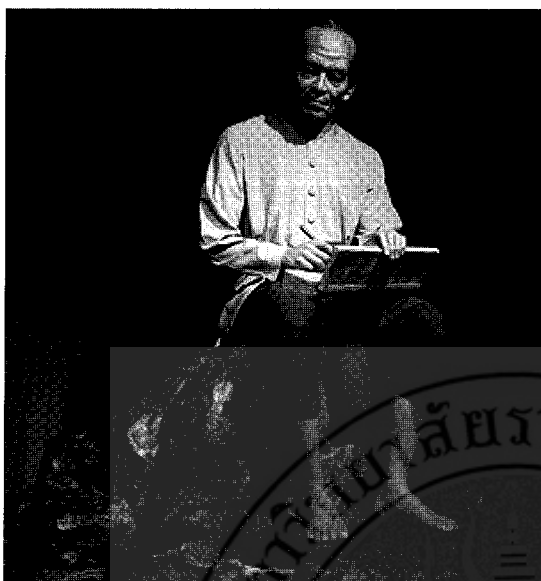
บรรจง ทองสร้าง*

ค่อนข้างสรุปว่าฉากทะเลในเรื่องพระอภัยมณีของมหากวีสุนทรภู่ นั้น คือฉากฝั่งอันดามัน ไม่ใช่ฝั่งอ่าวไทย หลักฐานที่ทำให้เชื่อเช่นนั้นคือความสอดคล้องของการพรรณนาสถานที่โดยเฉพาะ “เกาะนาคควารี” ทั้งในรายงานของคณะสงฆ์จากราชอาณาจักรสยามที่เดินทางไปประดิษฐานสยามวงศ์ในลังกา ตอนปลายแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา หรือ พ.ศ. ๒๒๙๘ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือบันทึก “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” ที่พูดถึงการเดินทางผ่านหมู่เกาะอันดามัน (Andaman Islands) กับเกาะนาคควารี หรือ นิโคบาร์ (Nicobar Islands) กับรายงานของสมณทูตที่รัชกาลที่ ๒ ส่งไปสอดแนมนโยบายของอังกฤษต่อรัฐพุทธศาสนา คือลังกา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๘-๒๓๕๙ หลังจากอังกฤษเข้ายึดเกาะลังกา และถอดถอนกษัตริย์ลังกา ที่พูดถึงมนุษย์กินคนบนเกาะนาคควารี หรือ ความสอดคล้องในเรื่องเดียวกันในนิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย ที่พูดถึงมนุษย์กินคนบนเกาะสุมาตรา และในการพรรณนาสถานที่อื่นๆ ในรายงานเหล่านั้นต่างสอดคล้องกับฉากในเรื่อง “พระอภัยมณี” เหมือนกับ “จับวาง” (ลองหาอ่านเรื่อง “ภูมิศาสตร์สุนทรภู่” ของกาญจนาศพนันต์ดู)

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ (กบฏประวัติศาสตร์กระแสหลัก) เชื่อว่า “สุนทรภู่” เขียนเรื่อง “พระอภัยมณี” ในนวนิยายที่เกิดจากจินตนาการบนพื้นฐานข้อมูลที่เกิดจาก “การฟัง” และ “อ่าน” เป็นหลัก แต่คุณไม่เคย “ไรท์

*อาจารย์ปรแกรมวิชาฟิสิกส์และวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

(ฝรั่งผู้คลั่งสยาม) ตั้งข้อสังเกตว่า สุนทรภู่ไม่ได้เขียนขึ้นจากจินตนาการ แต่เขียนบนพื้นฐานข้อมูลที่ได้ “เดินทางไปจริง” คุณไม่เคิล ไรท์ ตั้งข้อสังเกตโดยไม่มีหลักฐาน (Proof) แต่ตั้งบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของพยานแวดล้อม (Circumstantial Evidence) โดยเฉพาะเหตุการณ์กรณีกบฏ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ และสุนทรภู่ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนรู้เห็น จึงหลบไปอยู่ที่ถ้ำเมืองเพชรบุรี (กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบาย) แต่คุณไม่เคิล ไรท์ เห็นว่า น่าจะไปลังกา เพราะในคราเดียวกันนั้น มีข่าวถึง

พระกรณว่าอังกฤษได้เข้ายึดเกาะลังกาไว้หมดแล้วและถอดถอนกษัตริย์ลังกาด้วย ความทราบดังนั้นจึงทรงรับสั่งให้แต่งสมณทูตออกไปลังกาทันที โดยให้ไปบูชาเจดีย์สถาน พร้อมกับให้สอดแนมนโยบายของอังกฤษที่มีต่อลังกาในฐานะรัฐพระพุทศศาสนา (อย่าลืมว่าตอนปลายสมัยอยุธยา สยามได้ไปประดิษฐานสยามวงศ์ไว้แล้ว) เมื่อมีเหตุดังนั้นจึงให้ “สุนทรภู่” ลงเรือไปลังกาด้วย

เหตุของการประพันธ์นิราศมักเป็นเรื่องการจากที่อยู่อาศัย และนางที่จิตของผู้ประพันธ์นั้นปฏิพัทธ์อยู่ บทประพันธ์จึงมักออกมาในรูปของการกล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับนางผู้นั้นหรือกล่าวถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่ถูกกล่าวถึงจะเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง อาจจะเป็นขณะประพันธ์หรือล่วงลับไปแล้วก็ตาม ลองพิจารณาเหตุของการประพันธ์นิราศต่าง ๆ ของสุนทรภู่ดูนะครับ

๑. นิราศเมืองแกลง ไปเยี่ยมโยมบิดาที่เมืองแกลง ระยอง
๒. นิราศพระบาท ติดตามเจ้านายไปนมัสการพระพุทธบาท
๓. นิราศภูเขาทอง ไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทองที่อยู่อยุธยา
๔. นิราศวัดเจ้าฟ้า เดินทางพร้อมคณะสงฆ์จากกรุงเทพฯไปอยุธยา
๕. นิราศสุพรรณ ไปสุพรรณบุรีกับลูกชาย (ประพันธ์เป็นโคลงนิราศ)
๖. นิราศพระปฐมไปนมัสการพระปฐมเจดีย์
๗. นิราศอิเหนา จินตนาการว่าตัวเองเหมือนอิเหนาที่ต้องจากกับนางบุพผา
๘. นิราศเมืองเพชร ไม่ได้เดินทางขณะประพันธ์แต่นึกย้อนหลัง (เป็นนิราศเรื่องสุดท้าย)

ส่วนที่นอกเหนือจากนิราศนั้นเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นแทบทั้งหมด เช่น จันทโครบ กาพย์พระไชยสุริยา ขุนช้างขุนแผนตอนกำเนิดพลายงาม เป็นต้น เรื่องที่แต่งขึ้นต่างมีฉากและตัวละครที่สมมติขึ้นทั้งสิ้น อาจจะสะท้อนชีวิตจริงของผู้ประพันธ์ในตัวละครอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น

คราวนี้มาพิจารณาเรื่อง “พระอภัยมณี” ลักษณะการบรรยายกล่าวถึง “การเดินทาง”

เหมือน “นิราศ” เนื้อหา “เหมือนนวนิยายจินตนาการ” ไม่ปรากฏว่าผู้แต่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับ “ตัวละครในเรื่อง” คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ ว่าเป็น “เรื่องแต่ง” และสุนทรภู่ไม่เคยมาบักซีได้เลย คุณไมเคิล ไรท์ กล่าวเสมือนว่าสุนทรภู่เคยไปจริง “อาจจะ” ครั้งที่รัชกาลที่ ๒ แต่งคณะสมณทูตไปลังกา โดยเหตุที่มีความผิดฐานกบฏแต่ทรงโปรดจึงให้ออกนอกไประยะหนึ่ง

ผมลองตั้งคำถามและข้อสังเกตว่าทำไมเรื่องนี้จึงตั้งชื่อว่า “พระอภัยมณี” ลองหาความหมายของชื่อเรื่องดูนะครับ “พระ” ในที่นี้คือ “กษัตริย์” ไม่ใช่พระในเพศบรรพชิตแน่เพราะเนื้อเรื่องไม่พูดถึงตัวละครเอกที่เป็นเพศบรรพชิตเลย เมื่อเป็นดังนี้ลองแยกพยางค์ดู

พระ-อภัยมณี ตัวเอกชื่อ “อภัยมณี” หรือ? ถ้าอย่างนั้นลองแยกพยางค์ต่อ อภัย-มณี หมายถึงอะไร ให้อภัยแก่คนชื่อ “มณี” หรือ ถ้าเป็นเช่นนั้น “มณี” คือใคร? ถ้าเป็น “มณี อภัย” ยังพอสื่อได้ว่านาย “มณี” อภัยให้ใครคนใดคนหนึ่ง อย่างนี้ยังพอเข้าใจ แต่นาย “มณี” ก็ยังหาตัวตนไม่เจออยู่ดี ผมลองหาความหมายเพื่อเดาว่าสุนทรภู่กำลัง “สื่ออะไร” ผมไม่สันนิษฐานทางภาษานักแต่จะ “ร่น” หาความหมายดู คราวนี้ลองแยกพยางค์เป็น

พระ-อภัย-มณี โอ้โฮ เห็นคำที่คุณไมเคิล ไรท์ ตั้งข้อสังเกต เพราะมีความผิดถึงขั้น “ประหาร” ในกรณีที่มีส่วนรู้เห็นกรณี “ชบถ” แต่ “ความดี” ก็มีไม่น้อยประกอบกับ “ทรงโปรด” ที่ช่วยแก้ปัญหาคาการประพันธ์ในหลายครั้งหลายครา

“พระ” (กษัตริย์) จึงทรงให้

“อภัย” โดยลดโทษที่จะไม่ “ประหาร” สิ่งนี้ต่างหากคือ

“มณี” อันมีค่ายิ่งสำหรับชีวิต

คิดได้ดังนี้เหตุผลสนับสนุนพรังพรูออกมาคณานับ ลองดูเหตุผลของผมนะครับ (จะพยายามหลีกเลี่ยงคำให้มากที่สุด)

ประการที่หนึ่ง การพรรณนาเส้นทางมีลักษณะเหมือนกับนิราศทั้งเจ็ดเรื่อง (ไม่นับนิราศอิเหนา) หากเป็นนิยายลักษณะควรออกมาเหมือนจินตนิเวศ ซึ่งจินตนาการง่ายกว่าแทนที่จะจินตนาการให้ยากจนบังเอิญ บังเอิญ และบังเอิญ (เกือบเท่ากับความบังเอิญของการเกิดสหายสี่เขียวแกมน้ำเงินในทะเลและเลื้อยขึ้นบกมาเป็นมนุษย์) ไปสอดคล้องกับ

ภูมิศาสตร์ฝั่งอันดามัน

ประการที่สอง มีเหตุผลที่มารองรับที่ลงตัวและไม่น่าเกลียดในการให้ “อภัย” ในครั้งนี้คือ

๑. ได้ลงโทษแล้ว แต่ยังรักษาตัวเป็น ๆ ไว้ได้

๒. ห่างหายไปซึกพักประเดี๋ย “เวลา” จะทำให้ทุกอย่างดีขึ้น เหมือนกับ “ศรีปราชญ์” ที่

ถูกเนรเทศไปอยู่นครศรีธรรมราช

๓. “พอดี” มีเหตุให้ต้องไปลังกาซึ่ง “ไกล” และ “นาน” พอ

๔. เพราะเป็น “นักประพันธ์” เก็บประเด็นได้ดี ไม่ละเลยรายละเอียดซึ่งเหมาะกับการที่เคยอยู่ในกรมพระอัครลักษณ์มาก่อน ทำให้ได้ข้อมูลมาก

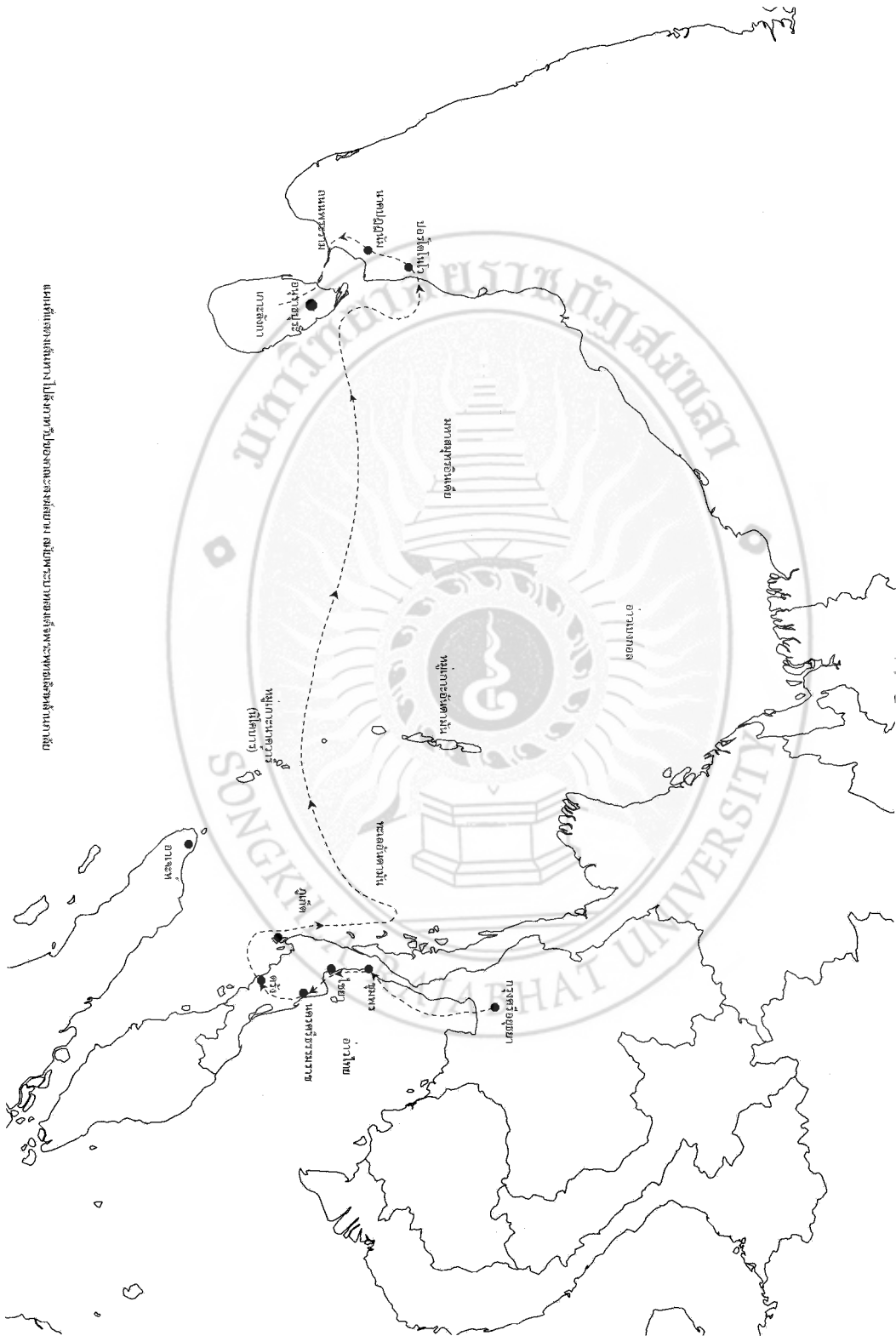
ประการที่สาม เหตุที่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์และผู้เกี่ยวข้องในการเดินทางไปครั้งนี้ได้เพราะจะทำให้ปรากฏ “ร่องรอย” หรือ “หลักฐาน” ว่า อ้อ แท้ที่จริงไม่ได้ถูกประหาร จะทำให้ระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาทได้

ประการที่สี่ เนื้อหา “เหมือน” จะตั้งใจแล้วว่าเจอะอะไร? ที่ไหน? บ้าง และอย่างไร? แต่ถ้าเล่าตรงไปตรงมาก็จะเป็น “หลักฐาน” อีกจึงต้องแต่งเป็นเรื่องให้ผู้อ่าน “ถอดรหัส” เอาเอง

ประการที่ห้า (ลองไปตามหนังสือเรื่อง ภูมิศาสตร์สุนทรภู่ กาญจนาคพันธ์ ดู)

ปรากฏว่าสิ่งที่ผมตั้งข้อสังเกตมา “ปรากฏ” เหมือนจะเป็น “ประจักษ์พยาน” ใน “รำพันพิลาป” ซึ่งแต่งในตอนอายุ ๕๕ ปีแล้วคือ พ.ศ. ๒๓๘๕ (สุนทรภู่เกิด พ.ศ. ๒๓๒๙ ดังนั้นตอนไปลังกาอายุประมาณ ๓๐ ปี กำลังดี) เหตุเพราะฝันถึง จึงรำพึงหวนหลัง และที่ หวนหลัง นี้แหละจึง “หวน” ไปพบสิ่งที่คล้าย ๆ จะเป็น “ประจักษ์พยาน” ว่า ไปลังกามาจริง ซึ่งรำพันพิลาปเป็นกลอนตลอดเรื่อง ๒๑๒ บท และว่าด้วยฉากทะเลซึ่งเป็นตอนท้ายของบทประพันธ์นี้ถึง ๔๕ บทหรือประมาณร้อยละ ๒๕ ซึ่งมากกว่าการพรรณนาถึงเรื่องอื่นๆ แสดงว่า ฝังจำกับทะเลที่เคยไปมากและแปลกตาตื่นใจ จึงปรากฏสิ่งที่พยายามจะไม่พูดมานานประมาณ ๒๕ ปี ลองตามรำพันพิลาปดู นะครับ

แผนที่แสดงเส้นทางไปรักษาโรคของราษฎรที่ย้ายมาอยู่บริเวณบ้านดอนใหญ่ บ้านดอนน้อย บ้านดอนกลาง บ้านดอนใต้ บ้านดอนเหนือ

จะเสียดายหาพระอธิษฐาน
พอพวก**พระอภัยมณีศรีสุวรรณ**
อยู่มาพระสิงหะไตรภพโลก
ทุกคืนคำฝันหน้าน้ำตากระเด็น

โดยกันดารเดือดร้อนสุดพอนั่น
เธอช่วยกันแก้ร้อนค่อยหย่อนเย็น
เห็นเศร้าโศกแสนแค้นสุดแสนเข็ญ
พระโปรดเป็นที่พึ่งเหมือนหนึ่งนิก

ไปทางเรือเหลือสลัดด้วยปลดเปลื้อง
ลิ้มวันเดือนเขียนเฉยแกล้งเลยละ

ระคางเคืองข้องขัดสลับสละ
เห็นแต่**พระอภัยพระทัยดี**

พระสิงหะ**พระอภัย**พระทัยจิต

ไม่ยาวยี่ดยกยอทะเลเฉลิม

จริงจริงนะจะไปอุ้มแม่หนุ่มนม
อยู่ท้ายพระจะได้เรียงประเคียงคอง
พอลมดีพี่จะให้**ไซ้ใบแล่น**
แสนสบายสายสมุทรสุดสายตา

ลงนั่งร่วม**เรือกลพยนต์**ผยอง
ครรไกรลองลอยชะเลเหมือนเกตรา
ไปตามแผนที่ประเทศเทศภาษา
เห็นแต่ฟ้าน้ำเขียวเปล่าเปลี่ยหวรวง

บัดเดี่ยวคลื่นครื้นครึกสะทีกโถม
เสียงฮือฮืออ้ออ้ออยู่ตึงตัง

ขึ้นลาดโครมตาดฟ้าคงคาขัง
ด้วยกำลังลมกล้า**สลาตันฯ**

จะตามใจให้เพลิงเจริญเนตร
ได้แย้มสรรวชนวนไซ้ใบลีลา

ชมประเภทพราหมณ์แขกแปลกภาษา
ไปมั่งกล้าฝาทรงระวังตระเวณ

จะพาไปให้สร้างทางกุศล
ไหว้เจดีย์ที่ทำเลเวฬุวัน
หรือจะเถียงว่า “**สุนทรภู่ไม่เคยไปลังกา**” (ก็ว่ามาซิ จะฟัง)

ขึ้นสิงหลเห็นจะไปสวรรค์
พระรากขวัญอันเป็นยิ่ง**เขาสึงคุตร์**